

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/79946,Powstania-slaskie-i-plebiscyt-w-objektywie-Rysowanie-za-pomoca-swiatla-a-sprawa-.html>



Jeden z katowickich, plebiscytowych lokali wyborczych. Fot. ze zbiorów AP Katowice na grafice kalendarza IPN Katowice na 2021 r.

ARTYKUŁ

Powstania śląskie i plebiscyt w obiektywie. „Rysowanie za pomocą światła” a sprawa Śląska

OKRES HISTORYCZNY

(1918-1922) Odrodzenie Niepodległej

Autor: MIROSŁAW WĘCKI 20.03.2021

Lata 1919-1921 to szczególny okres w dziejach Górnego Śląska przede

wszystkim ze względu na ówczesne polityczne, propagandowe i wojskowe zmagania o państwową przynależność tego regionu.

Dramatyzm tych wydarzeń przyciągał uwagę współczesnych, zdających sobie sprawę z ich znaczenia dla przyszłości Polski i Niemiec.

Kwestia własności cennego, górnośląskiego przemysłu nie była jednak ważna tylko dla tych dwóch rywalizujących ze sobą państw; była też potencjalnie istotnym elementem wpływającym na układ sił w powojennej Europie. Z drugiej strony, zdaniem części zagranicznych obserwatorów, konflikt ten mógł doprowadzić do wznowienia zakończonych w 1918 r. działań wojennych w skali europejskiej. Nie powinno zatem dziwić, że lata 1919-1921 to okres największego w historii zainteresowania Górnym Śląskiem wykazywanego przez prasę zagraniczną, nie tylko europejską. Efektem nadzwyczajnego zaciekawienia burzliwą sytuacją w regionie są też liczne, wykonane w tamtym okresie zdjęcia, czemu sprzyjał zaawansowany już wówczas poziom rozwoju techniki fotograficznej oraz jej powszechność. Także pod tym względem czasy powstania i plebiscytu były na Górnym Śląsku wyjątkowe – prawdopodobnie to jeden z najbardziej „obfotografowanych” okresów w historii tego regionu (przynajmniej do 1945 r.).



Francuscy strzelcy alpejscy na katowickim rynku, lata 1920-1921
(zbiory Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach)

Francuski czołg na rynku w Katowicach w dniu plebiscytu, 21 III 1921 r. (zbiory Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach)

Górnośląskie zasoby

Obecnie w zbiorach polskich muzeów i archiwów znajdują się steki fotografii ilustrujących różne epizody z czasów powstań i plebiscytu. Co oczywiste, najobszerniejszymi zasobami pod tym względem dysponują placówki działające na Górnym Śląsku (szczególnie cenny jest zbiór Muzeum Czynu Powstańczego w Górze św.

Anny – filii Muzeum Śląska Opolskiego). Wymienienie przede wszystkim polskich muzeów i archiwów ma swoje uzasadnienie nie tylko w związku z obszernością ich zbiorów. Wciąż słabo rozpoznane przez polskich badaczy pozostają zasoby zagraniczne (zwłaszcza niemieckie, francuskie, brytyjskie i włoskie), w których można znaleźć wiele niepublikowanych zdjęć. Podobnie wiele nieznanymi fotografiami może znajdować się w rękach prywatnych np. wśród pamiątek rodzinnych należących do potomków osób zaangażowanych w wydarzenia górnośląskie lat 1919-1921. Analiza znanych zasobów fotograficznych pozwala na konstatację, że poszczególne etapy górnośląskiego konfliktu nie zostały udokumentowane równomiernie. Najmniejszą liczbą fotografii dysponujemy dla 1919 r., w tym dla I powstania śląskiego. Sytuacja zmienia się w 1920 r. w związku z trwającą już wówczas kampanią plebiscytową, a zwłaszcza z przybyciem na Górny Śląsk Międzysojusznictwa Komisji Rządzącej i Plebiscytowej oraz podlegających jej wojsk francuskich i włoskich. Zdecydowanie najwięcej zdjęć zachowało się dla kluczowego roku 1921, szczególnie dla III powstania śląskiego.



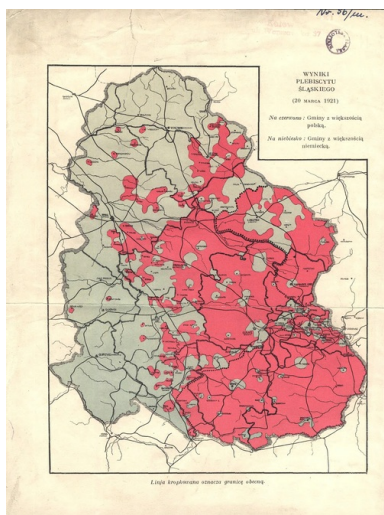
Powstańcy śląscy w okresie III powstania, 1921 r. (zbiory Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach)

Max Steckel (mężczyzna w kapeluszu stojący obok gen. S. Szeptyckiego) na fotografii wykonanej przez Stefana Pierzchalskiego, Katowice 20 VI 1922 r. (zbiory Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach)

Dokumentaliści

W większości przypadków autorzy tych ujęć, zarówno polscy, jak i niemieccy, pozostają do dzisiaj niezidentyfikowani. Znamy jednak nazwiska dwóch zawodowych fotografów, którzy wykonali znaczną część najpopularniejszych obecnie ujęć z lat 1919-1921. Wiele ich prac zachowało się do dzisiaj nie tylko w formie pojedynczych odbitek, lecz także całych albumów oraz pocztówek i ilustracji w publikacjach sprzed 1939 r. Niemal symbolicznie reprezentowali oni obie walczące strony: Niemcem był urodzony w Frankfurcie nad Odrą Max Steckel, Polakiem urodzony we wsi Biskupice pod Toruniem Stefan Pierzchalski. Los chciał zatem, aby najważniejsi dokumentaliści zmagania o Górny Śląsk nie byli Górnoślązakami. Łączyło ich nie tylko nieśląskie

pochodzenie. W omawianym okresie obydwaj prowadzili fotograficzne atelier w Katowicach – stanowili zatem dla siebie konkurencję, czemu również można nadać symboliczny wymiar. Nie oznaczało to jednak, że musieli być wrogami. Na jednym ze zdjęć wykonanych przez Pierzchalskiego 20 czerwca 1922 r., w dniu wkroczenia do Katowic wojsk polskich pod dowództwem gen. Stanisława Szeptyckiego, widzimy również uwieczniającego to wydarzenie Steckla. Można to potraktować jako swoisty dowód zawodowego szacunku polskiego fotografa dla niemieckiego „konkurenta”.



Grupa głoszących przed jednym z lokali wyborczych w Katowicach (zbiory Archiwum Państwowego w Katowicach)

Mapa ukazująca wyniki plebiscytu liczone gminami (zbiory Archiwum Państwowego w Katowicach)

Max Steckel - fotograf przemysłu i dzikich zwierząt

Urodzony w 1870 r. Steckel miał w czasach powstania ustaloną pozycję zawodową na Górnym Śląsku, gdzie mieszkał od 1891 r. (początkowo w obecnym Chorzowie, od 1912 r. w Katowicach). W ciągu całej swojej kariery zasłynął jako fotograf górnośląskiego przemysłu oraz pionier fotografii ilustrującej dzikie zwierzęta. Zdobyta renoma sprawiła, że w okresie I światowej powierzono mu m.in. fotografowanie dostojników przybywających do zamku w Pszczynie będącego wówczas kwaterą główną dowództwa armii niemieckiej. Kronikarzem ważnych wydarzeń publicznych i politycznych pozostawał także w latach 1919-1922. Uwiecznił m.in. wymarsz wojsk niemieckich i przybycie wojsk alianckich do Katowic w lutym 1920 r. Fotografował też wspomniane wkroczenie wojsk gen. Szeptyckiego w czerwcu 1922 r. Po podziale Górnego Śląska dalej mieszkał i pracował w Katowicach. Dopiero w latach 1932/1933 przeniósł się do niemieckiej części regionu –

najpierw do Zabrza, potem do Gliwic. W 1945 r. opuścił Górny Śląsk. Zmarł dwa lata później w Unterröblingen am See.



**Stefan Pierzchalski rozmawia z
Wojciechem Korfantym w trakcie
uroczystości wkroczenia wojsk
polskich do Katowic, 20 VI 1922 r.**

(zbiory Archiwum

Archidiecezjalnego w Katowicach)

**Jeden z katowickich,
plebiscytowych lokali
wyborczych. (zbiory Archiwum
Państwowego w Katowicach)**

Stefan Pierzchalski - polski kronikarz powstań, pionier śląskiej kinematografii

Urodzony 1876 r., pochodzący z polskiej, chłopskiej rodziny Pierzchalski zapewne jeszcze w młodości opuścił rodzinne strony i wyjechał do Zagłębia Ruhry, gdzie z czasem otworzył własne atelier fotograficzne. Był też aktywnym członkiem organizacji skupiających polskich emigrantów w tym rejonie. Ożeniwszy się z Górnoślązaczką, przeprowadził się do Katowic (prawdopodobnie w 1919 lub 1920 r.). Znalazł się zatem w samym centrum górnośląskiej zawieruchy, niemal od razu stając się jej dokumentalistą. To właśnie Pierzchalski wykonał wiele znanych zdjęć uwieczniających m.in. obecność wojsk francuskich, skutki niemieckich zamieszek w Katowicach z sierpnia 1920 r. oraz plebiscyt z marca 1921 r. W okresie III powstania śląskiego, lub już po jego zakończeniu, wykonał też serię pozowanych zdjęć ukazujących powstańców z okolic Katowic. Uwieńczeniem powstańczego etapu jego aktywności zawodowej była dokumentacja wkroczenia wojsk polskich na przyznaną Polsce część Górnego Śląska w czerwcu 1922 r. Charakter jego zdjęć, ukazujących m.in. najważniejszych dostojników – w tym Wojciecha Korfanteo, świadczy, że co najmniej do 1921 r. Pierzchalski cieszył się statusem, być może nieformalnym, oficjalnego fotografa strony polskiej. Działalność kronikarza najważniejszych wydarzeń publicznych w polskich już Katowicach kontynuował także po 1922 r. W pierwszej połowie lat 20. założył też pierwszą wytwórnię filmową w województwie śląskim. Zmarł w 1930 r.

COFNIJ SIĘ